

Izvirni znanstveni članek ■

Uporaba informacijskih virov v zdravstveni in babiški negi v Sloveniji

Use of Information Resources in Nursing and Midwifery in Slovenia

Ema Dornik

Izveček. Medicinske sestre in babice so največja poklicna skupina v sistemu zdravstvenega varstva. Že desetletja si prizadevajo za razvoj in priznanje svojega področja kot samostojne znanstvene discipline. Razvoj bi bil hitrejši, če bi svoje klinično delovanje bolj podprle z raziskovanjem. Raziskovanje pa je tesno povezano s poznavanjem in rabo informacijskih virov in bibliografskih podatkovnih zbirk. V Sloveniji ta tema še ni bila raziskana. Prispevek predstavlja del rezultatov raziskave o informacijski podpori raziskovanju in klinični praksi v zdravstveni negi v naši državi.

Abstract. Nurses and midwives are the largest professional group in the health care system. They have been promoting the development and acknowledgement of their field as an independent research discipline for decades. The development would be faster if they better supported their clinical work with research. Research is closely connected with knowledge and use of information resources and bibliographic databases. That topic has not been researched yet in Slovenia. The article presents a part of the results of a study on information support for nursing research and practice in our country.

■ **Infor Med Slov:** 2012; 17(1): 1-6

Kontaktna oseba / Contact person: Ema Dornik, Vrbanška cesta 12b, 2000 Maribor. e-pošta / e-mail: ema.dornik@guest.arnes.si.

Prejeto / Received: 21.05.2012. Sprejeto / Accepted: 15.06.2012.

Prispevek bo predstavljen na prihajajočem slovenskem kongresu medicinske informatike.

Uvod

V sistemu zdravstvenega varstva – tako v Sloveniji kot kjerkoli drugod – so medicinske sestre in babice največja poklicna skupina. Že desetletja si prizadevajo za razvoj in priznanje svojega področja kot samostojne znanstvene discipline. Medicinske sestre v Sloveniji so šele v letih 1993/1994 dobile možnost univerzitetnega izobraževanja v svojem poklicu.¹⁻³ Kljub razvoju izobraževanja medicinskih sester v zadnjih letih je napredek v smeri samostojne znanstvene discipline počasen oziroma komaj opazen. V svetu so bile sicer opravljene številne raziskave, ki opisujejo ovire za razvoj zdravstvene nege kot znanstvene discipline.^{4,5}

Eden od pokazateljev tega razvoja je tudi nabor serijskih publikacij v zbirki JCR (Journal Citation Reports; založnik je korporacija Thomson Reuters), ki vsebuje podatke o faktorju vpliva (in drugih bibliometričnih kazalnikih) za vse najpomembnejše serijske publikacije iz svetovne produkcije. V kategorijo "nursing" je bilo v zbirko JCR leta 2008 vključenih 62 serijskih publikacij, leta 2009 jih je bilo 74, leta 2010 pa 89 serijskih publikacij. V slovenskem prostoru imamo en strokovno-znanstveni časopis, ki zagotavlja predvsem diseminacijo znanja slovenskih medicinskih sester in babic. V prvi mednarodno objavljeni slovenski raziskavi te problematike⁶ se je pokazalo, da imajo spremembe v izobraževanju medicinskih sester pozitiven vpliv na objavljanje medicinskih sester, saj so medicinske sestre z univerzitetno izobrazbo prispevale pomemben delež objavljenih znanstvenih člankov. Že prej se je potrdilo, da ima izobrazba medicinskih sester pomembno vlogo pri razvoju raziskovanja in dojemanju njegove pomembnosti.³ Nasploh je bibliometričnih analiz raziskovalnega delovanja medicinskih sester vse več,^{3,6-10} analize citiranih virov pa odslikavajo razvoj raziskovalnega dela v zdravstveni negi.^{3,11}

Medicinske sestre so v razvitih državah in tudi pri nas znane predvsem po svoji naklonjenosti h kakovosti, medtem ko svoje klinično delovanje manj podpirajo z raziskovanjem in imajo malo

temeljnih raziskav, še posebej v primerjavi z medicino. Pregled literature¹² nakazuje, da smo v Sloveniji še v fazi, ko se predstavlja pomen raziskovanja za zdravstveno nego in odkriva ovire za razvoj raziskovanja. V Sloveniji še ni bilo raziskave o dostopnosti in rabi informacijskih virov pri raziskovanju in klinični praksi v zdravstveni in babiški negi. V svetu, kjer je zdravstvena nega razvita, so se o informacijskih potrebah medicinskih sester že spraševali in jih tudi raziskovali.¹³⁻¹⁷

Za razvoj raziskovalnega dela je prav tako pomembna diseminacija znanja, kar omogočajo strokovni in znanstveni časopisi ter bibliografske zbirke. Toda za relevantne iskalne strategije – da ob pravem času najdemo prave informacije – sta potrebna čas in vaja.¹⁸ Zato bi bilo potrebno izobraževati in spodbujati uporabo elektronsko dostopnih bibliografskih zbirk, kot sta CINAHL (Cumulative Index to Nursing and Allied Health Literature) in PubMed. Za graditelje bibliografskih zbirk je vedno večji izziv, da izdelajo "pametne" portale, kjer bodo relevantne informacije hitro in preprosto dostopne tudi v naravnem jeziku.¹⁹ Za področje zdravstvene nege obstaja več bibliografskih zbirk,^{20,21} a ta prispevek je osredotočen na poznavanje in uporabo zbirk COBIB.SI, CINAHL in PubMed. Enostaven dostop do teh virov je namreč bistven pogoj za raziskovanje, pa tudi razvoj klinične prakse zdravstvene in babiške nege (ZBN).

Zbirka PubMed zajema tudi bibliografske zapise iz zbirke MEDLINE in vključuje preko 21 milijonov bibliografskih zapisov (podatek za leto 2012). Na pomembnost zbirk PubMed in CINAHL kažejo velik obseg, bogata in razvejana struktura ter vsebinska obdelava, saj vsi zapisi vsebujejo deskriptorje iz hierarhično urejenega tezavra. Za CINAHL so to CINAHL Headings, za PubMed pa MeSH (Medical Subject Headings). Taka zgradba omogoča zelo izčrpno in natančno preiskovanje zbirke. Bibliografski zapisi večinoma vsebujejo izvlečke ter pogosto tudi povezave do celotnih besedil (ang. *full text*).

V raziskavi nas je zanimalo, ali medicinske sestre in babice poznajo in uporabljajo informacijske vire in bibliografske podatkovne zbirke (CINAHL, PubMed, COBISS.SI, elektronski časopisi, splošni iskalniki) kot pomoč pri iskanju literature. Zanimalo nas je tudi, kje najpogosteje iščejo odgovore na (strokovna) vprašanja ter kako pogosto iščejo odgovore v strokovno-znanstveni literaturi za potrebe klinične prakse ZBN.

Metode

Vzorec

Z anketnim vprašalnikom smo k sodelovanju povabili 500 naključno izbranih diplomiranih medicinskih sester ali babic, vpisanih v Register izvajalcev v dejavnosti zdravstvene in babiške nege (dne 1. 1. 2010) pri Zbornici – Zvezi (Zbornica zdravstvene in babiške nege – Zveza strokovnih društev medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Slovenije), kar je predstavljalo 12% raziskovane populacije. K sodelovanju smo jih povabili pisno. Anketiranje je potekalo od junija do konca decembra 2010. Vrnjenih je bilo 158 vprašalnikov – stopnja odgovorov je bila 32%.

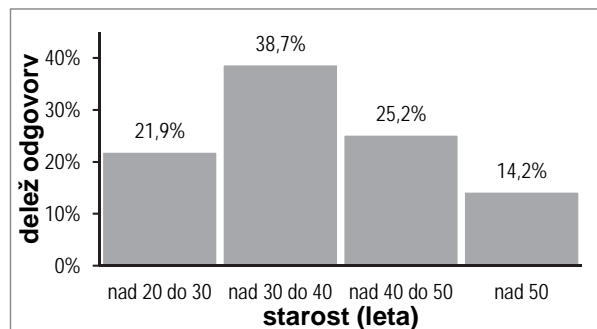
Instrument in analiza podatkov

Uporabili smo anonimni anketni vprašalnik. Poleg osnovnih (demografskih) podatkov je vseboval vprašanja o področju delovanja ter o poznavanju in uporabi informacijskih virov za iskanje literature za področje zdravstvene nege (CINAHL, PubMed, COBISS.SI, elektronski časopisi, splošni iskalniki). Podatke smo zbrali, analizirali in prikazali z elektronsko preglednico Microsoft® Excel.

Rezultati

Med respondenti je bilo 94% žensk in 6% moških ($n=157$ odgovorov). Med respondenti, ki so označili vrsto svoje izobrazbe ($n=146$), je bilo 7 diplomiranih babic (5%).

Povprečna starost respondentov je bila 39 let ($n=155$). Starostna struktura vzorca je predstavljeni na sliki 1, iz katere je razvidno, da je prevladovala starostna skupina od 30 do 40 let. Povprečna delovna doba je znašala 15 let ($n=153$).

Slika 1 Starostna struktura anketiranih.

Praktično vse anketirane medicinske sestre in babice poznajo splošna iskalnika Najdi.si in Google (98,1%), sledita COBISS.SI (93,0%) in PubMed (67,7%), najmanj pa jih pozna CINAHL (37,3%). Za iskanje strokovno-znanstvene literature, dostopne na spletu, prav tako največ uporabljajo splošne iskalnike (94,9%), sledita COBISS.SI (77,2%) in PubMed (42,4%), najredkeje pa uporabljajo CINAHL (18,4%) in elektronske časopise (8,2%).

Izkazalo se je, da več kot polovica anketiranih nikoli ne dostopa do zbirke CINAHL in da do te zbirke pogosto dostopa le majhen delež anketiranih (tabela 1).

Tabela 1 Pogostost dostopanja do zbirke CINAHL.

Odgovor	Št. odgovorov	(delež)
pogosto	8	(5,3%)
redko	17	(11,3%)
zelo redko	28	(18,5%)
nikoli	78	(51,7%)
nič naštetega	13	(8,6%)
drugo	7	(4,6%)
Skupaj	151	(100,0%)

Večina do zbirke PubMed dostopa redko ali nikoli, je pa delež tistih, ki pogosto dostopajo do nje, pri zbirki PubMed večji od pri zbirki CINAHL (Tabela 2).

Tabela 2 Pogostost dostopanja do zbirke PubMed.

Odgovor	Št. odgovorov	(delež)
pogosto	17	(11,4%)
redko	32	(21,5%)
zelo redko	39	(26,2%)
nikoli	47	(31,5%)
nič naštetega	10	(6,7%)
drugo	4	(2,7%)
Skupaj	149	(100,0%)

Iz tabele 3 je razvidno, da četrtnina anketiranih pogosto dostopa do zbirke COBISS.SI (tabela 3).

Tabela 3 Pogostost dostopanja do zbirke COBISS.SI.

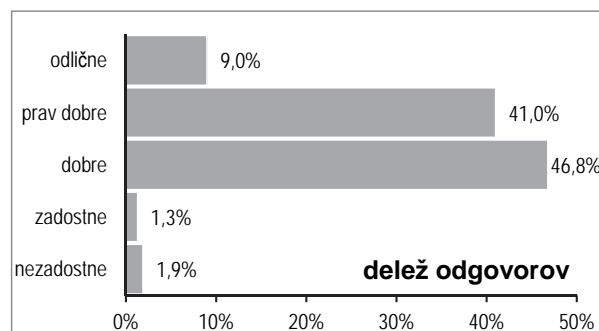
Odgovor	Št. odgovorov	(delež)
pogosto	40	(26,1%)
redko	56	(36,6%)
zelo redko	39	(25,5%)
nikoli	10	(6,5%)
nič naštetega	4	(2,6%)
drugo	4	(2,6%)
Skupaj	153	(100,0%)

Zaposleni v ZBN se pri svojem delu redno srečujejo s strokovnimi vprašanji. Kako pogosto iščejo odgovore nanje na različne načine, so ocenili na štiristopenjski lestvici (1 - nikoli, 2 - redko, 3 - pogosto, 4 - zelo pogosto). Vzpodbudno je, da je imela najvišjo povprečno oceno postavka "v strokovno-znanstveni literaturi" (tabela 4).

Anketiranci ($n=156$) so ocenili tudi uporabnost informacij, ki so jih poiskali v strokovno-znanstveni literaturi (slika 2). Odgovori na lestvici šolskih ocen kažejo, da prevladujeta oceni "dobro" in "prav dobro", čemur ustreza tudi povprečna ocena (3,54).

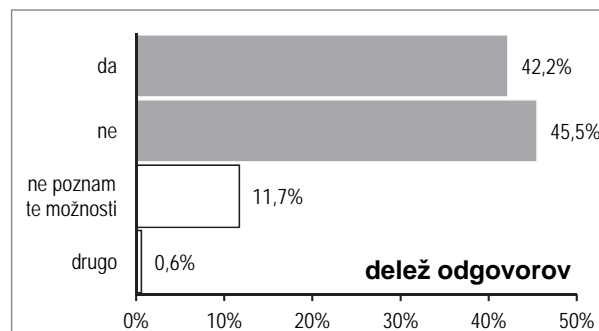
Tabela 4 Pogostost iskanja odgovorov na strokovna vprašanja – opisne statistike.

(odgovori na lestvici 1-4)	Povprečje	(st.odklon)
Pri sodelavcih v ZBN	3,20	(0,76)
Pri izobraž. kadru na del. mestu	2,59	(0,95)
Pri drugih zdravstvenih delavcih	2,88	(0,78)
V strok.-znanst. literaturi	3,26	(0,75)
V bibliografski zbirki	2,52	(0,96)

Slika 2 Ocena uporabnosti informacij, poiskanih v strokovno-znanstveni literaturi.

Zanimalo nas je tudi, kako pogosto zaposleni v ZBN uporabljajo knjižnico in njene storitve. Največji delež anketiranih obiskuje knjižnico enkrat mesečno (35,9%). Velik je delež tistih (26,9%), ki knjižnice ne obiskujejo, ker vse potrebne informacije najdejo na spletu. Enkrat tedensko knjižnico obišče 19,2% anketiranih in nadaljnjih 11,5% le enkrat na pol leta. Ostali odgovori so se pojavili v deležu okoli 1%. Glede uporabe oddaljenega dostopa do knjižnice so bili anketirani razdeljeni (slika 3).

Slika 3 Uporaba oddaljenega dostopa do knjižnice.

Razprava

Predstavljeni rezultati so del večje študije o informacijski podpori raziskovanju in klinični praksi v zdravstveni negi. Kaže, da so se na anketiranje odzvali predvsem mlajši, saj prevladuje starostna skupina 30-40 let, v celotni ciljni populaciji pa je tudi veliko starejših od 50 let. Morda se prevladujoča starostna skupina potrebe po razvoju zdravstvene nege kot samostojne znanstvene discipline najbolj zaveda. Morda jih je k sodelovanju pritegnila tudi vsebina drugih vprašanj, saj so ostala vprašanja, o katerih tu ne poročamo, spraševala tudi o mnenju in vključenosti v raziskovanje v ZBN, o nadaljnjem izobraževanju ipd.

Posebej pomembno za razvoj raziskovanja na nekem področju je ustrezno visokošolsko podiplomsko izobraževanje, ki pa se je za področje zdravstvene nege v Sloveniji pričelo šele leta 2007 z vzpostavitvijo magistrskega študija zdravstvene nege. Zato je smiselno pričakovati, da se bo trend spremenil v prid razvoja ZBN, ko bo v Sloveniji dosežena kritična masa medicinskih sester in babic z ustrezno izobrazbo in znanji o raziskovanju in bo ZBN temeljila na dokazih, ki bodo tudi objavljeni.

Raziskave v svetu so dokazale povezanost med raziskovalnim delom medicinskih sester in uporabo bibliografskih zbirk podatkov pri raziskovanju in klinični praksi zdravstvene nege.²² Avtorji hkrati^{23,24,18} opozarjajo na slabo poznavanje in uporabo bibliografskih zbirk, kot sta CINAHL in Medline, tako med študenti zdravstvene nege kot tudi med medicinskimi sestrami.

Na podlagi odgovorov, ki so jih podali anketirani, lahko sklepamo, da je raven prepoznavnosti informacijskih virov in bibliografskih podatkovnih zbirk med medicinskimi sestrami in babicami razmeroma visoka, čeprav zaradi nereprezentativne starostne strukture najbrž nekoliko precenjuje dejansko prepoznavnost v celotni raziskovani populaciji.

Tudi dejanska uporaba bibliografskih podatkovnih zbirk ni zanemarljiva. Pomemben razlog za manjšo

pogostnost uporabe zbirke CINAHL je gotovo tudi dejstvo, da ta zbirka (za razliko od zbirk PubMed in COBISS.SI) ni prosto dostopna. Pri zbirki PubMed je opazen razkorak med visoko prepoznavnostjo (pozna jo približno dve tretjini anketiranih) in dejansko uporabo (pogosto jo uporablja le dobra desetina anketiranih). Slovenska vzajemno-katalogizacijska zbirka podatkov COBIB.SI je med anketiranimi najbolj poznana in najpogosteje uporabljana. To ni presenteljivo, saj jo marsikje spoznajo že v srednješolskem izobraževanju (vsaj iskanje po COBISS/OPAC).

Kljub ne prav pogostemu dostopanju do pomembnih bibliografskih podatkovnih zbirk se je izkazalo, da anketirani razmeroma pogosto iščejo odgovore na strokovna vprašanja v strokovno-znanstveni literaturi (pogosteje kot na druge načine). Na lestvici šolskih ocen so informacije, ki jih poiščejo v strokovno-znanstveni literaturi, večinoma ocenili z oceno 3 ali 4 (povprečje 3,5). To kaže, da vsaj do določene mere obvladajo strategije in tehnike iskanja, ki so jih spoznali med izobraževanjem.

Redkeje, kot smo pričakovali, anketirani uporabljajo knjižnico in njene storitve. Pričakovali smo zlasti več oddaljenega dostopa do knjižnic, ki ga uporablja le okoli 40% anketiranih.

Sklenemo lahko, da bi bilo na dodiplomskem in podiplomskem izobraževanju za medicinske sestre in babice potrebno nameniti več časa za učenje iskanja po elektronskih virih in bolj vzpodbujati uporabo vodilnih bibliografskih podatkovnih zbirk, kot sta CINAHL in PubMed.

Literatura

1. Pahor M: *Medicinske sestre in univerza*. Domžale 2006: Izolit.
2. Kvas A: Stališča medicinskih sester v Sloveniji do izobraževanja. V: Klemenc D, Pahor M. (ur.), *Medicinske sestre v Sloveniji. Zbornik člankov s strokovnega srečanja z mednarodno udeležbo*. Ljubljana 2001: Društvo medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov Slovenije; 84-95.

3. Dornik E: *Vpliv sprememb v izobraževanju medicinskih sester v Sloveniji na objavljanje v njihovem strokovnem glasilu*. Magistrsko delo. Ljubljana 2002: Filozofska fakulteta.
4. McCloskey DJ: Nurses' perceptions of research utilization in a corporate health care system. *J Nurs Scholarsh* 2008; 40(1): 39-45.
5. Parahoo K, McCaughan EM: Research utilization among medical and surgical nurses: a comparison of their self reports and perceptions of barriers and facilitators. *J Nurs Manag* 2001; 9(1): 21-30.
6. Dornik E, Vidmar G, Žumer M: Nursing education in Slovenia and its impact on nurses publishing in their professional journal. *Nurs Educ Today* 2005; 25(3): 197-203.
7. Dornik E, Vidmar G, Žumer M: Analiza citiranih virov Obzornika zdravstvene nege. *Knjižnica* 2003; 47(3): 49-66.
8. Dornik E: Bibliometrični pregled obzornika zdravstvene nege. *Obzor Zdrav Neg* 2007; 41(Suppl. 1): 83-92.
9. Long T, Johnson M: Research in Nurse Education Today: do we meet our aims and scope? *Nurs Educ Today* 2002; 22(1): 85-93.
10. Borbasi S, Hawes C, Wilkes L, Stewart M, May D: Measuring the outputs of Australian nursing research published 1995-2000. *J Adv Nurs* 2002; 38(5): 489-497.
11. Oermann MH, Nordstrom CK, Wilmes NA, et al.: Information sources for developing the nursing literature. *Int J Nurs Stud* 2008; 45(4): 580-587.
12. Skela Savič B: Zdravstvena nega in raziskovanje: nekateri vplivni dejavniki za razvoj zdravstvene nege kot znanstvene discipline v Sloveniji. *Obzor Zdrav Neg* 2009; 43(3): 209-222.
13. Randell R, Mitchel N, Thompson C, McCaughan D, Dowding D: From pull to push: understanding nurses' information needs. *Health Inform J* 2009; 15(2): 75-85.
14. Just WP: *Information needs and uses of Thai nurses: a national sample survey*. PhD thesis. Chapel Hill 2008: University of North Carolina. Available from EBSCOhost database.
15. Nicholas D, Williams P, Smith A, Longbottom P: The information needs of perioperative staff: a preparatory study for a proposed specialist library for theatres (NeLH). *Health Info Libr J* 2005; 22: 35-43.
16. Estabrooks CA, O'Leary KA, Ricker KL, Humphrey CK: The Internet and access to evidence: how are nurses positioned? *J Adv Nurs* 2003; 42(1): 73-81.
17. Wakeham M: Nurses – their information needs and use of libraries: the views of some librarians. *Health Libr Rev* 1993; 10(2): 85-94.
18. Mayer DK: Have a minute? *Clin J Oncol Nurs* 2007; 11(5): 611.
19. Pritchard SJ, Weightman AL: MEDLINE in the UK: pioneering the past, present and future. *Health Info Libr J* 2005; 22(Suppl. 1): 38-44.
20. Killion VJ: RNdex Top 100: a quality-filtered database for nursing research. *Med Ref Serv Q* 1995; 14(3): 1-11.
21. Van Camp AJ: Caduceus: new databases for nursing research. *Online* 1994; 18(3): 122-124.
22. Prin PL: *The impact of Medline usage on nurses' research utilization and decision-making confidence: a study of computer usage applying the theory of reasoned action*. PhD thesis. Baltimore 1996: University of Maryland. Available from EBSCOhost c8h database.
23. Pravikoff D: On the information highway, or sitting on the curb? *J Nurs Educ* 2000; 39(3): 99-100.
24. Pravikoff DS, Tanner AB, Pierce ST: Readiness of U.S. nurses for evidence-based practice. *Am J Nurs* 2005; 105(9): 40-52.